

УДК: 342.7 : 342.34

ЕФЕКТИВНЕ ВИЗНАННЯ І ДОДЕРЖАННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА СТІЙКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

кандидат юридичних наук, Музичук К. С.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна,
Луцьк

Дослідження значення принципу ефективності прав у дотриманні демократії: прагнення країн до демократичного суспільства забезпечить мінімальні обмеження конвенційних прав людини, що означає їх максимальний ефект у становленні демократії. Розкрито правову суть принципу ефективності у захисті конвенційних прав: ефективними ці права будуть тоді, коли вони спрямовані на розвиток демократії. З'ясовано динамізм принципу ефективності прав: для того, щоб конвенційне право забезпечувало становлення демократії, держава зобов'язана вжити таких позитивних заходів, які б забезпечили дійсну (а не ілюзорну) свободу. Доведено, що для будь-якого, навіть законного, державного втручання у конвенційні права мусить існувати адекватний і ефективний захист, що унеможливить відхід від демократії.

Ключові слова: демократія, принцип ефективності, інформаційні права і свободи людини.

Музычук Е. С. Эффективное признание и соблюдение конвенционных прав человека как основа устойчивой демократии / Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк.

Исследование значения принципа эффективности прав для соблюдения демократии: стремление стран к демократическому обществу обеспечит минимальные конвенционных прав человека, что обеспечивает их максимальный эффект в становлении демократии. Разкрыто правовую сущность принципа эффективности в защите конвенционных прав: эффективными эти права будут лишь тогда, когда они устремлены на

развитие демократии. Установлено динамизм принципа эффективности прав: для того, чтобы конвенционное право обеспечивало становление демократии, государство обязано принять такие положительные меры, которые бы обеспечили действительную (а не иллюзорную) свободу. Доказано, что для любого, даже законного, государственного вмешательства в конвенционные права должны существовать адекватная и эффективная защита, которая уневозможит отход от демократии.

Ключевые слова: демократия, принцип эффективности, информационные права и свободы человека.

Muzychuk E. S. The Effectiveness of Recognition and Respect to Conventional Human Rights as the Basis of Stable Democracy / Lesya Ukrainka Eastern European University, Ukraine, Lutsk.

The reseach deals with the importance of the principle of the Effectiveness of Recognition of human rights for the observance of democracy. The aspiration of the countries to the democratic society can provide minimum restriction of Conventional Human Rights and mean their maximum effectiveness in the establishment of democracy. In the focus of attention is the legal nature of the principle of the effectiveness of the defence of human rights – these rights ara effective only when they are aimed at the development of democracy. The dynamics of the principle of the effectiveness of the rights has been analyzed: to make conventional law promote the establishment of democracy, the state is obliged to take effective astions to provide real freedoms (not illusory ones). It has been proved that any even legal intrusion of state into conventional right must be adequately protected to prevent any withdrawal from democracy.

Key words: democracy, the principle of effectiveness, informative rights and freedoms of man.

Вступ. Принцип ефективності є одним з важливих принципів у роботі Суду, який сприяє недопущенню будь-якого державного свавілля стосовно обмеження конвенційних прав людини. Його використання вітчизняними

судами сприяє становленню демократії в Україні, державі, вектор розвитку якої спрямований на демократію.

Проблеми, пов'язані з принципом ефективності піднімалися науковцями С. В. Шевчуком, В. І. Манукяном, П. М. Рабіновичем та іншими науковцями. Тлумачення цього принципу згаданими науковцями відбувалось на основі вивчення розрізнених справ ЄСПЛ, а тому носили епізодичний характер.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті було вивчення прецедентної практики Суду, пов'язаної із захистом інформаційних прав і свобод людини. З цієї системи рішень розглядались тлумачення Судом принципу ефективності. Основними завданнями постали наступні: 1) з'ясувати тлумачення згаданого принципу з позиції демократії; 2) встановити особливості еволюції цього принципу відповідно до умов сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Загальна декларація прав людини [1] оголосила основною метою забезпечення справедливості й миру в усьому світі. Цього можна досягнути, визнає цей важливий історичний документ, через загальне (в усьому світі) та ефективне визнання і дотримання проголошених у ній прав. На основі Загальної декларації було створено інший фундаментальний документ, який стосувався Європи – Конвенцію [2].

Принцип ефективності прав – один із основоположних принципів конвенційної системи. Його правова основа закладена в Преамбулі Конвенції, у якій ідеться: *«Уряди держав-членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, беручи до уваги те, що ця Декларація має за мету забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав, беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод,...»* [Там само, Преамбула].

Щоб забезпечити ефективне визнання і дотримання проголошених прав та основоположних свобод, Конвенція вбачає два шляхи: 1)дієва політична демократія; 2)спільне розуміння і додержання прав людини [Там само]. Перший шлях потребує мінімального обмеження конвенційних прав і свобод (умова демократичного суспільства), а другий – відповідного виховання громадян у суспільстві щодо розуміння цих прав і їх дотримання. Отож, тільки прагнення країн до демократичного суспільства забезпечить мінімальні обмеження конвенційних прав людини, що означає їх максимальний ефект у становленні демократії. Цей висновок саме й повинен бути покладений в основу використання національними судами принципу ефективності прав; саме тоді країни-підписанти Конвенції, наблизатимуться до демократичного суспільства.

Принцип ефективності прав, як «стовп» Страсбурзької системи (висловлення голови ЄСПЛ Ж.-П. Кости [3, с. 14]), Суд почав використовувати з перших днів роботи. На цей принцип ЄСПЛ посилається в кожній справі. Розвиток принципу ефективності прав проявляється в ряді прецедентів Суду, зокрема:

1. *«Конвенція гарантує не теоретичні та ілюзорні права, а права, які мають практичний вплив і є ефективними»* [4, п. 24].

2. *«...предмет і мета Конвенції як правового інструменту, що забезпечує захист прав людини, вимагає, щоб її норми тлумачилися й застосовувалися таким чином, щоб зробити її гарантії реальними й ефективними»* [5, п. 87].

3. *«Суд відзначає, що розслідування не буде ефективним доти, доки всі докази не будуть детально вивчені, а висновки не будуть обґрунтовані»* [6, п.67; 7, п.131].

Спираючись на згаданий вище шлях забезпечення ефективності конвенційних прав через політичну демократію, стверджуємо, що ефективними ці права будуть тоді, коли вони спрямовані на розвиток

демократії в суспільстві (саме тоді згадані права проявляють відповідний ефект). Як підтвердження сказаному, можна навести прецеденти Суду, пов'язані зі справами про захист інформаційних прав і свобод людини:

1. *«Як зазначив Суд у рішенні в справі "Маркс проти Бельгії" [8, п. 31] та "Янг, Джеймс та Вебстер проти Сполученого Королівства" [9, п. 43], додатково до переважно негативних обов'язків держави утримуватися від втручання в конвенційні гарантії, останні можуть бути також підставою для позитивних зобов'язань.*

Ураховуючи зазначене, Суд наголошує на важливості свободи вираження поглядів як однієї з передумов функціонування демократії. Реальне "дієве" використання цієї свободи не просто залежить від обов'язку держави не втручатися, а й може потребувати вжиття позитивних заходів» [10, п. 79–80; 11, пп. 42–46; 12, п. 38].

Із наведеного прецеденту очевидний динамізм принципу ефективності прав: для того, щоб свобода вираження поглядів забезпечувала становлення демократії в певній державі, принцип ефективності зобов'язує цю державу (через рішення Суду) вжити таких позитивних заходів, які б забезпечили дійсну (а не ілюзорну) свободу; лише тоді згадана свобода сприятиме розвитку демократії. Яскравим прикладом, який ілюструє вчинення державою позитивних заходів, може бути забезпечення сторони розгляду захисником: *«Суд нагадав, що Конвенція покликана гарантувати не теоретичні чи ілюзорні права, а їх практичне та ефективне здійснення; це особливо справедливо по стосовно права на захист, яке займає видне місце в демократичному суспільстві, як і саме право на справедливий судовий розгляд, з якого воно випливає» [13, п. 33].*

З наведеного видно, що в демократичному суспільстві обов'язок забезпечення ефективним захистом покладається на державу. При цьому ефективному захисту належить на стільки суттєва роль, що це право Суд ставить на один рівень із правом на справедливий судовий розгляд. Водночас,

Суд застерігає від того, що ефективний захист потрібно відрізнити від «призначення захисника». Як справедливо підкреслювали представники Комісії «...призначення ще не забезпечує ефективної допомоги...» [Там само].

2. *«Європейський Суд відзначає, що чинне на даний період законодавство Російської Федерації ... не робило розмежувань між оціночними судженнями та твердженнями про факти, оскільки воно одноманітно посилалось на "відомості" і виходило з того, що будь-які відомості підлягають доказовості в рамках цивільно-правового судового розгляду. Незалежно від фактичного характеру "відомостей" особа, яка поширила "відомості", повинна переконати суд в їх достовірності» [14, п. 29].*

Дотримуючись логіки Суду, свобода вираження поглядів у Російській Федерації не відповідала конвенційному принципу ефективності прав. Ця свобода не забезпечувалась законодавством Російської Федерації, а тому не могла бути ефективною. Для того, щоб свобода вираження поглядів була ефективною (а не ілюзорною), законодавство Російської Федерації повинно розмежовувати оціночні судження (які не потребують доведення) та твердження про факти. У протилежному разі подібні порушення свободи вираження поглядів у Російській Федерації фіксуватимуться ЄСПЛ як системні.

3. *«...Суд має бути впевненим щодо існування адекватного та ефективного захисту від зловживання, оскільки система таємного спостереження ... пов'язана із ризиком або навіть зруйнуванням принципів демократії на підставі її захисту. Такі гарантії захисту мають бути чітко встановлені законом та мають застосовуватись до нагляду за діяльністю відповідних органів» [15, п. 52; 16, пп. 49–50].*

З наведеного прикладу видно, що для будь-якого, навіть законного державного втручання в конвенційні права, мусить існувати адекватний (відповідно до втручання) і ефективний захист. Без такого захисту державне

втручання перетворюється на свавільне, що унеможлиблює становлення демократії. Саме тому творці Конвенції передбачили в цьому важливому документі ще й статтю 13 («Право на ефективний засіб правового захисту»): *«Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження»* [2].

Здійснюючи оцінку національного законодавства (в кожному конкретному випадку) на предмет наявності ефективного захисту, Суд з'ясовує, чи існує процесуальний порядок правильності врахування принципу ефективності відповідно до вимог демократії. Зокрема, чи заслухана кожна зі сторін із погляду доказовості фактів, чи відведено їй належний час на висвітлення власних аргументів тощо. У разі, коли процесуальний алгоритм доказу ефективного використання засобів захисту (як цього потребує демократичне суспільство) заявником відсутній, його встановлює Суд. Прикладом може слугувати такий:

«Суд нагадав, що мають бути вичерпані лише ті засоби, які є ефективними. Це обов'язок Уряду ... довести Суду, що засіб був ефективним та доступним в теорії та на практиці. Після виконання цієї вимоги заявник має довести, що засіб захисту, запропонований Урядом, було вичерпано, або з певних причин він був невідповідним або неефективним за обставин справи, або існували певні обставини, які позбавляли заявника від обов'язку дотримання цієї вимоги [17, п.107]. Суд підкреслює, що п.1 статті 35 ("Умови прийнятності") Конвенції має застосовуватись з певною мірою гнучкості та без надмірного формалізму. Більше того, правило вичерпання національних засобів захисту не є абсолютним, та не має бути вжито автоматично. При розгляді того, чи було дотримано цього правила, необхідно зважити на існування формальних засобів захисту в правовій системі відповідної держави, на загальний правовий та політичний

контекст, в яких вони діють, а також на особливі обставини справи та на те, чи вдався заявник до всіх доступних засобів захисту [18, п. 58].

Суд підкреслює, що вирішальним питанням в оцінці ефективності засобу захисту стосовно скарги на погане поводження є можливість заявника подати скаргу до національних судів з цього питання з метою отримати пряме та своєчасне відшкодування, а не суто непрямий захист прав ...» [19, п. 67].

Інший прецедент розкриває правову суть ефективності засобу захисту так: «Суд нагадує, що для того, щоб бути ефективним, засіб захисту має бути незалежним від будь-якої вжитої на розсуд державних органів дії, бути безпосередньо доступним для тих, кого він стосується (див. [20, п.59]); спроможним запобігти виникненню або продовженню стверджуваному порушенню чи надати належне відшкодування за будь-яке порушення, яке вже мало місце (див. [21, п. 158])» [22, п. 5].

Отже, засіб захисту від свавільного втручання держави буде ефективним тоді, коли цей засіб відповідає таким критеріям, як:

- 1) незалежність від будь-якого державного втручання;
- 2) доступність засобу особі, права якої порушено;
- 3) спроможність запобігти втручання, припинення втручання, яке розпочалось чи надати справедливе відшкодування.

Принцип ефективності прав постійно еволюціонує. Сказане підтверджується постійними рекомендаціями Комітету Міністрів Ради Європи щодо пошуку ефективних національних засобів правового захисту. Потреба в цьому, зазначає Комітет Міністрів, хоча б у тому, що «...завдяки вдосконаленню національних засобів правового захисту Суду буде легше розглядати заяви, якщо перед цим національний орган розглядав справи по суті...» [23, п. 36].

Важливо врахувати застереження Суду щодо того, що «... позов до прокуратури ... не можна розглядати як ефективний та доступний засіб

захисту, враховуючи те, що статус органів прокуратури за національним законодавством не передбачає ефективних гарантій для належного та безстороннього перегляду скарг заявника» [18, п.63; 24, п.116; 25, п.58; 19, п.69].

Узагальнивши практику судового захисту екологічних справ, Суд зробив важливий висновок, який суттєво розширив правову сутність принципу ефективності прав: *«Оскільки призначення Конвенції захищати реальні, а не ілюзорні права людини, справедливу рівновагу між різними інтересами, що розглядаються, може бути порушено не тільки, коли відсутні положення для захисту гарантованих прав, а й коли їх не дотримуються належним чином [26, пп.56, 61]. Процедурні гарантії, доступні заявнику, можуть бути визначені недієвими, а держава – нести відповідальність за порушення Конвенції, якщо процедура прийняття рішень є необґрунтовано тривалою або якщо прийняте рішення в результаті протягом значного періоду залишається невиконаним [27, пп.124–125].*

Загалом, держава, використовуючи детальні та точні дані, повинна виправдати ситуацію, коли окремі особи несуть важкий тягар від імені решти суспільства» [28, п.128; 29, пп.144–145].

Наведений прецедент дає підстави стверджувати, що, попри існуюче законодавство, у якому передбачено захист від свавільного втручання держави в конвенційні права людини, коли їх не дотримуються належним чином (сюди ж включається бездіяльність), необґрунтовано (або штучно) зтягується процедура прийняття рішення. Це теж своєрідне «від'ємне» втручання держави в конвенційні права, що не відповідає становленню демократії.

Особливий випадок щодо відсутності в заявника ефективного захисту Судом розглядається тоді, коли заявник оскаржує законодавчу норму: *«Суд зауважує, що у низці справ проти України він встановлював, що суди загальної юрисдикції в Україні, включаючи Верховний Суд України, не мають*

повноважень визнавати закони нечинними. Крім того, за законодавством України фізична особа не має права на подання заяви до Конституційного Суду України, який має виключні повноваження визнати законодавчу норму неконституційною. Отже, у разі якщо скарга заявника безпосередньо стосується законодавчої норми, яка є чіткою та не двозначною, Суд дійде висновку, що в такого заявника не було засобу юридичного захисту, який можна було б вважати ефективним за обставин його справи» [30].

Приклад 1. «Суд нагадує, що у разі відсутності засобів юридичного захисту або якщо вони вважаються неефективними, шестимісячний строк загалом відраховується з дати оскаржуваної дії [22, п.4]. Проте у виняткових випадках може бути застосований особливий підхід, якщо заявники спершу використовують національний засіб юридичного захисту і тільки потім дізнаються, про обставини, які роблять цей засіб неефективним. У такій ситуації шестимісячний строк може відраховуватись з моменту, коли заявник дізнався або повинен був дізнатись про такі обставини» [15, п.37; 31, п. 77].

Приклад 2. «Суд повторює, що Уряд, який заявляє про невичерпання засобу юридичного захисту, повинен переконати Суд у тому, що у відповідний час такий засіб був ефективним і існував як у теорії, так і на практиці, тобто що він був доступним, міг забезпечити задоволення скарг заявника і мав достатні шанси на успіх [32, п. 76].

Суд зауважує, що листи заявника перевіряються посадовими особами місця попереднього ув'язнення відповідно до статті 13 Закону "Про попереднє ув'язнення", яка передбачала перевірку всієї кореспонденції осіб, узятих під варту, за винятком листів, які адресувалися прокуророві, а з липня 2003 року – також листів, що надсилались Уповноваженому Верховної Ради з прав людини. Це означає, що звернення заявника зі скаргою до прокурора або до суду в цьому зв'язку не мало б шансів на успіх, оскільки жоден із цих органів не був уповноважений скасувати законодавчий припис,

що лежав в основі такої практики. У будь-якому разі Уряд не навів жодного прикладу з національної судової практики, щоб продемонструвати, що засоби юридичного захисту, про які йдеться, могли б реально виправити ситуацію заявника.

... заявника не можна звинуватити у невикористанні юридичних засобів національного захисту...» [33, пп.74-76].

Висновок та перспективи подальших розвідок. В основі використання судами принципу ефективності має бути той факт, що тільки мінімальне обмеження конвенційних прав людини забезпечить максимальний ефект в становленні демократії. Принцип ефективності реалізується повною мірою, якщо використано конвенційний правовий інструмент захисту прав людини. Суди, дотримуючись конвенційних прав людини, забезпечують розвиток демократії в країні. Обов'язок ефективного захисту прав людини покладається на державу. Без останнього державне втручання стає свавільним, що унеможлиблює становлення демократії.

На перспективу подальших розвідок відносимо дослідження принципу ефективності в прецедентах Суду останнього часу.

Література:

1. Всеобщая декларация прав человека [Эл. ресурс]. – Режим доступа: www.un.org/russian/documents/declarat/declhr.htm.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13. – Страсбург: Секретаріат Європейського суду з прав людини. – 2014. – 24 с. – (Український переклад).
3. Коста Ж.-П. Роль національних судів та інших органів державної влади у захисті прав людини в Європі (виступ на Міжнародній конференції) / Жан-Поль Коста // Право України. – 2011. – № 7. – С.11-15.
4. Рішення ЄСПЛ від 9 жовтня 1979 р. у справі «Айрі проти Ірландії» (серія А, № 32).

5. Рішення ЄСПЛ від 7 липня 1989 р. у справі «Соурінг проти Сполученого Королівства» (серія А, № 161).
6. Рішення ЄСПЛ від 4 квітня 2006 р. у справі «Сергій Шевченко проти України» (№ 32478/02).
7. Рішення Великої палати ЄСПЛ від 6 червня 2005 р. у справі «Начова та інші проти Болгарії» (№№ 43577/88, 43579/98).
8. Рішення ЄСПЛ від 13 червня 1979 р. у справі «Маркс проти Бельгії» (№ 6833/74).
9. Рішення ЄСПЛ від 13 серпня 1981 р. у справі «Янг, Джеймс та Вебер проти Сполученого Королівства» (№№ 7601/76, 7806/77).
10. Рішення Великої палати ЄСПЛ від 30 червня 2009 р. у справі «Швейцарське "Товариство захисту тварин" проти Швейцарії» (№ 32772/02).
11. Рішення ЄСПЛ від 16 березня 2000 р. у справі «Озгюр Гюндем проти Туреччини» (№ 23144/93).
12. Рішення ЄСПЛ від 29 лютого 2000 р. у справі «Фуентез Бобо проти Іспанії» (№ 39293/98).
13. Рішення ЄСПЛ від 13 травня 1980 р. у справі «Артіко проти Італії» (№ 6694/74).
14. Рішення ЄСПЛ від 5 жовтня 2006 р. у справі «Захаров проти Російської Федерації» (№ 14881/03).
15. Рішення ЄСПЛ від 2 листопада 2006 р. у справі «Волохи проти України» (№ 23543/02).
16. Рішення ЄСПЛ від 2 серпня 1984 р. у справі «Мелоун проти Сполученого Королівства» (серія А, № 182).
17. Рішення ЄСПЛ від 29 квітня 2003 р. у справі «Данкевич проти України» (№ 40679/98).
18. Рішення ЄСПЛ від 30 березня 2004 р. у справі «Меріт проти України» (№ 66561/01).

19. Рішення ЄСПЛ від 28 березня 2006 р. у справі «Мельник проти України» (23436/03).
20. Рішення ЄСПЛ від 6 вересня 2005 р. у справі «Гурепка проти України» (№ 61406/00).
21. Рішення Великої палати ЄСПЛ від 26 жовтня 2000 р. у справі «Кудла проти Польщі» (№ 30210/96).
22. Рішення ЄСПЛ від 16 серпня 2013 р. у справі «Гарнага проти України» (№ 20390/07).
23. Рішення ЄСПЛ від 15 січня 2010 р. у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (№ 40450/04).
24. Рішення ЄСПЛ від 21 червня 1999 р. у справі «Невмержицький проти України» (№ 54825/00).
25. Рішення ЄСПЛ від 6 вересня 2005 р. у справі «Салов проти України» (№ 65518/01).
26. Рішення ЄСПЛ від 16 листопада 2004 р. у справі «Морено Гомеш проти Іспанії» (№ 4143/02).
27. Рішення ЄСПЛ від 11 листопада 2004 р. у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (№ 46117/99).
28. Рішення ЄСПЛ від 9 червня 2005 р. у справі «Фадєєва проти Російської Федерації» (№ 55723/00).
29. Рішення ЄСПЛ від 10 травня 2011 р. у справі «Дубецька та інші проти України» (№ 30499/03).
30. Рішення ЄСПЛ від 3 квітня 2007 р. у справі «Мірошниченко проти України» (№ 10205/04).
31. Рішення ЄСПЛ від 19 березня 2014 р. у справі «Юрій Волков проти України» (№ 45872/06).
32. Рішення Великої палати ЄСПЛ від 28 липня 1999 р. у справі «Селмуні проти Франції» (№ 25803/94).

33. Рішення ЄСПЛ від 12 березня 2009 р. у справі «Сергій Волосюк проти України» (№ 1291/03).

References:

1. The Universal Declaration of Human Rights. – www.ohchr.org/EN/UDHR/.../UDHR.../eng.pdf.
2. European Convention of Human Rights. European Court of Human Rights. Council of Europe. F – 67075. Strasbourg cedex. – 55 s.
3. Kosta Zh.-P. Rol mizhnarodnykh sudiv ta inssykh organiv derzhavnoi vlady u zakhysti prav ludyny v Evropi (vystup na Miznarodniy konferentsii) / Zhan-Pol Kosta // Pravo Ukrainy. – 2011. – № 7. – S. 11-15.
4. Decision of ECHR from January, 9, 1879 in business Airey against in Ireland, A-32.
5. Decision of ECHR from July, 7, 1989 in business Soering against in the United Kingdom, A- 161.
6. Decision of ECHR from April, 4, 2006 in business SergeShevchenko against in Ukraine, no.32478/02.
7. Decision Grand Chamber of ECHR from June, 6, 2005 in business Nachova and Others against in Bulgaria, no.no. 43577/98, 43579/98.
8. Decision of ECHR from June, 13, 1979 in business Marckx against in Belgium, no. 6833/74.
9. Decision of ECHR from August, 13, 1981 in business Young, James and Webster against in the United Kingdom, no.no. 7601/76, 7806/77.
10. Decision Grand Chamber of ECHR from June, 30, 2009 in business Verein gegen Tierfabriken Schweiz VgT against in Switzerland, no. 32772/02.
11. Decision of ECHR from March, 16, 2000 in business Özgür Gündem against in Turkey, no. 23144/93.
12. Decision of ECHR from February, 29, 2000 in business Fuentes Bobo against in Spain, no. 39293/98.
13. Decision of ECHR from May, 13, 1980 in business Arttico against in Italy, no. 6694/74.

14. Decision of ECHR from October, 5, 2006 in business Zakharov against in Russia, no. 14881/03.
15. Decision of ECHR from November, 2, 2006 in business Volokhy against in Ukraine, no. 23543/02.
16. Decision of ECHR from August, 2, 1984 in business Malone against in the United Kingdom, A-82.
17. Decision of ECHR from April, 29, 2003 in business Dankevich against in Ukraine, no. 40679/98.
18. Decision of ECHR from March, 30, 2004 in business Merit against in Ukraine, no. 66561/01.
19. Decision of ECHR from March, 28, 2006 in business Melnyk against in Ukraine, no. 23436/03.
20. Decision of ECHR from September, 6, 2005 in business Gurepka against in Ukraine, no. 61406/00.
21. Decision Grand Chamber of ECHR from October, 26, 2000 in business Kudla against in Poland, no. 30210/96.
22. Decision of ECHR from August, 16, 2013 in business Garnaga against in Ukraine, no. 20390/07.
23. Decision of ECHR from January, 15, 2010 in business Yuriy Nikolaevich Ivanov against in Ukraine, no. 40450/04.
24. Decision of ECHR from June, 21, 1999 in business Nevmerzhitsky against in Ukraine, no. 54825/00.
25. Decision of ECHR from September, 6, 2005 in business Salov against in Ukraine, no. 65518/01.
26. Decision of ECHR from November, 16, 2004 in business Moreno Gomes against in Spain, no.4143/02.
27. Decision of ECHR from November, 10, 2004 in business Taskin and Others against in Turkey, no. 46117/99.

28. Decision of ECHR from June, 9, 2005 in business Fadeyeva against in Russia, no. 55723/00.
29. Decision of ECHR from May, 10, 2011 in business Dubetska and Others against in Ukraine, no. 10205/04.
30. Decision of ECHR from April, 3, 2007 in business Myroshnychenko against in Ukraine, no. 10205/04.
31. Decision of ECHR from March, 19, 2014 in business Yuriy Volkov against in Ukraine, no. 45872/06.
32. Decision Grand Chamber of ECHR from August, 28, 1999 in business Selmouni against in France, no. 25803/94.
33. Decision of ECHR from March, 12, 2009 in business Sergey Volosyuk against in Ukraine, no. 1291/03.